

Незужитий капітал.

Др Осип Маковей—Життепис Осипа Юра Федъковича. У Львові, 1911.

Писаний Осипом-Юрієм Федъковичем, т. IV. Матеріали до життепису. У Львові, 1910.

Повне критичне видання творів Федъковича, що почало виходити у Львові р. 1912 заходами Наукового Товариства імені Шевченка, досить-но завершено докладним життеписом „буковинського соловія“. Разом з матеріалами життепис цей, пера д. О. Маковея, складає два чималих томи, що досить повно і докладно обімають беавтальне життя поета,—беавтальне і з особистого, і з громадського боку, характерне не для самого Федъковича, а й для тих часів та людей, в яких і серед яких довелось йому жити. Особисті нещаасливі життя Федъковича так тісно переплелися з недогідними громадськими обставинами, що разом не могло не витворити трагичної і величкої жалю гідної постати талановитої людини, яка фатально мусіла помалу занедбувати свій хист, спускатися все нижче і нижче, аж поки зовсім заніділа й перезелася. Проміні світла, що бліссив був тільки в останні дні життя Федъковича, вже не зміг осайнути йому перебулих пригод, а тим більше колишню силу вернути, і поет сходить у могилу, справді зруйнований і тим, що було в йому самому, і тим, що його оточало в житті,—жертва і свого нещаасливого темпера-mentu та завичок і тієї громадської темноти, безпорадності та байдужості, що панували тоді на Буковині.

Невимовно сумну історію цього загубленого життя докладно розповідає в своїй дуже цікавій книзі д. Осип Маковій, пілком сплющо засновуючи життепис Федъковича на тлі громадського життя тодішнього в закордонній Україні, особливо на Буковині.

З'язок між трагичною долею Федъковича та умовами громадського життя на закордонній Україні не першому д. Маковею винувся в вічі. Ще Драгоманов, перший видавець оповіданів Федъковича і автор цікавої статті про його, ще за життя поетового ясно бачив, на якій шохій стежці стоїть цей чоловік, що на його талант поетичний Україна великої могла покладати надії. „Федъкович,—гадував опісля про свою війомість в „австро-руським Шевченком“ Драгоманов,—видався мені катипалом, котрий і сам себе не вмів ежити як слід, і ти що наколо його, не вміють, і котрий через те просто щодав пропадає і навіть деморалізує громаду приміром свого пропадання.“*) Цю коротеньку, але влучну характеристику можна б просто поставити епіграфом до життепису Федъковича,—так добре вона обіймає посту його. Ступінь по еступінію, з фактами та документами в руках, доводить д. Маковей—який справді великий капітал національний був з Федъковича і як той капітал потроху, але невідно розвіювався марно, поки з його нічого не лишалось. Нетимав свої ваги й сили ні сам поет, ні тим більше люди, з якими дов-

дилось йому в житті стріватись, тобто все тодішнє закордонне громадництво українське, коли не лічити кількох світіших одиниць.

Насамперед сам Федъкович. Од батьків одержав він ту психічну організацію, що стоїть на межі великого таланту і—божевілля... „Хитання між цими двома складниками душі Федъковича виповнили все його життя, надали йому того змісту, що врахував людей, одвертав Іх од поета тими „дивацтвами“, яких так багато було у Федъковича. З „дивацтвами“ Федъковича стрібаємося вже з перших сторінок його життепису—з формі того туману, що про себе, про своїх батьків та стосунки з ними напустив був сам Федъкович у своїх автобіографічних записках. Досить сказати, що бувши сином шляхтича, урядовця австрійської служби, Федъкович уперто скрізь зве себе мужицькою дитиною і на скріплення цієї вигадки творить і пускає між людьми навіть роман своєї матері з якимсь Коссованом, своїм піби батьком, авуучи свого родимого батька „песем Лялом“ та радіючи, що він „повіявся (I) на дідичу маму“ (стор. 9). Взагалі вже самий перегляд автобіографії Федъковича, свідо-мо баламутни і суперечні, що пустали не одну легенду про поета, дає приїзд біографові до цілком справедливої уваги, що „вони в документами в його житті, однак документами більше його душі, юю психичної недуї, яка, як бачимо, не покидала його від молодих літ аж до смерті“ (стор. 21). Даї тих „дивацтв“ ще прибуло й множилося. На службі

у війську офіцер Федъкович товаришав й запиавався в самими прости-ми вояками—не тільки через свій справжній, глибокий та ширій демократизм, але й через інормальну свою сексуальну відачу. Вийшовши з війська, передгається Федъкович у гуцульську одежду і вже не сидіє П до смерті,—знов же не з самого демократизму, а й з бажання цілком відокремитися від вищехольської родини та традиції свого батька.

Цілий вік снє він усікі фантастичні мрії: „йому здається, що він може бути або даком, або лірником, або професором при вищій школі, або актером, або управителем друкарії, або урядником,—і всього того він готується, переконаний, що до всього здався, коли б тільки повзили йому посвати гуцульську одежду“. (Стор. 191). Разом із тими необачними мріями може Федъкович і дійсне широ та багато працювати і цього доказав ділом,—напр., під час сервітутового процесу, виступаючи за інтереси покривданого селянства, або служача заступником громади чи то шкільним інспектором у рідних горах. Та й тут, поруч дійсно здорових думок педагогічних, може він знову братись до складання не тільки дійсно користних підручників, а з однаковим запалом дбати і про молитовники та життя і наївні усікі ворожбітські книги. Кінчає ж ще гірше: повним захопленням астрологією, на яку віддає цілих десять років свого життя. Так само поводивсь Федъкович і в стосунках своїх до людей: то приижав себе без міри, пілюючи, напр., „папів“ (I) у руки гуцульським

звичаем, то так озирається на адресу тих самих папів: „а нашим редакторам там сказати, аби мое імено не важливи у своїх газетах споминати, ні друкувати, бо мені не тяжко до Львова поїхати да їх обдрукувати, але не друкарським калилом, а гуцульським топорищем“ (стор. 369).

Сам Федъкович,—зазважає д. Маковей,—дав нам досить доказів на те, що у його душі не все було в порядку,—про це мабуть у нікого не буде сумніву. Чим далі його недуга змоглася, нещаасний поет був мабуть часом свідомий того, що хітається на порові поміж свідомістю а божевіллям, хотів лічиться, але віра у фатализм ломила його волю і він дали брів у астрології та й дійшов у ній до Геркулевих словів, до яких доходили і його попередники—астрологи зперед соток літ. Ця астрологічна філософія була вже певним доказом захінення ума у поета, що найменше в одній напрямі, і натгадувала собою тов'янізм і месіянізм польських поетів, містичи Гоголя і ін. Це було нещастия його—таке життя: наїв свідоме й розумне, а напів безкритичне. Хто пішав астрологічні праці поета, і зрозуміє та оправдає його всі непорозумії поступки від хлоп'ячих літ.

Стільки праці, скільки він вложив в астрологію, не вложив би чоловік із здоровим розумом. А весь трагізм тут у тім, що поет уважав свою працю дійсно важкою і покізточною, а себе трохи не апостолом правди“ (стор. 539).

На цьому не кінчається трагізм Федъковичевого життя: ще яскравіше пробивається він і в його літератур-

*) Драгоманов—Австро-руські спомини, ч. III IV, Львів, 1890, стор. 180.

ній діяльності. Тут теж місма стоять велика талановитість з повним замінодом, оригінальність з безвартним наслідуванням чи просто копіюванням чужих зразків, острій розум з абсолютною безкритичностю. «А я вам кажу, — писав про Федьковича ще на початку його літературної діяльності Антік Кобилянський, — що прайде небавом чоловік з гір гуцульських, з своєї родини. Той соловій вам співає так, що всі наші поетички обернуться в жаби» (стор. 151). Ці пророчі слова справдіались, та тільки на половину. Федьковичева пісня дійсне пролунала була спершу могучою потокою серед тодішнього заміноду літературного за аккордованій Україні, але незабаром сама вона повернулася — не буде позичати знезахливого епітета у Кобилянського — в рабське наслідування Шевченкові, бо поет увірв у свое посланництво й почав уважати себе за наслідника по великому українському Кобзареві й силувався його думки та його навіть складом вимовляти.] „З'орю свою Буковину, — писав Федькович, —

Як наш Тарас, як мій тато
Научив мене орати („Ніна“),

дарма, що з тієї „науки“ не виходило вічного путального. Загубивши орігінальність у поезії Федькович пло-
дить вевдатні думи й поеми „із Шевченком“ з такою напр. класичною вісенітницею, як „Кохайтесь, чорно-
бріві, та ве з умерлими“ (!). І найдивніше, що саме під час недотепенно-
го наслідування Шевченкові в вір-
шовій поезії Федькович пише дуже
гарні, сріжі оповіді, якими захоп-
лювались такі знавці, як Куміш та

Драгоманов, — але знов же цілком не розуміє ваги тих своїх творів. „Мое видання повістей (Федьковича), — свід-
чить Драгоманов про цю авторську несвідомість, — зробилось доволі ку-
медно: автор стояв тоді на тому, що його повісті „нічого не варгі“ й не хотів не тільки дати мезі яких рукоп-
исів, але навіть сказати, чи є зібрані усі його повісті, які були напечатані в галицьких часописах. „Е, то не варто! Робіть, що знаєте!“ — з цих двох фраз я вічим не міг його зби-
ти“ (з листу Драгоманова, стор. 498). Згодом Федькович пішов ще далі в своїй безкритичності та душевному роздвоєнні: в одного боку мавмо його астрологічну „прап鲁ї“, „епохальні“, на його думку („Apostoleswata oder das Buch der Dekrete“ на 900 сторінок!); в другого знову крівавого „чорножовтого“ патріотизму австрі-
йського „Пісні жовніарські“; парешти захарашені містичизмом „дивогляді“ (драматичні твори), в яких не добре-
решся ні ладу, ні складу. А кінець-
кінем гірка, убійча для письменника свідомість, що „нема для кого писа-
ти, нема читателі“ (стор. 502).. І знов наїстрайтніше, коли хочете, у всьому цьому те, що Федькович отакі свої твори мав за найкращі в своему лі-
тературному надбанні („епохальні“, мовляв про астрологію), а себе за непризначеною апостола правди, якого не змогло оцінити громадянство.]

А воно тали справді не розуміло й не оцінило по правді свого поета. Вина громадянства перед Федьковичем дійсне велика, — тільки не в то-
му, в чому бачив Й сам Федькович, лежить вона: не в нехтуванні його

астрологічних і інших таких праць, а де інде. Розуміли й пішлили Федько-
вича тільки поодинокі люди, як Кобилянський, Драгоманов, Куміш та-
ще дві—три особи. Решта ж закор-
донів публіка дивилась на Його, то на як майстра на всі руки, то як на
дивака, а яким важко мати якє-
будь діло і од якого пили вріж та ті-
кай, щоб не вазнати жлопоту. Не ка-
затим вже про таєразе критичне слово, брак якого іноді й сам Федько-
вич дуже прикро відчував*), — ні-
хто не прийшов до його просто вже
з прияном словом, з товарицькою
порадою чи допомогою, а розумін-
ням, що може і чого не може ця лю-
дина. Федьковича, художника насам-
перед, зачіпали у ремісницьку ро-
боту на „Прозові“, зобов’язуючи його
контрактом постачати по стільки й
стільки аркушів друкованого мате-
ріалу, — якого, то другорядне піган-
ня. Того, що він дає, не друкарять,
хоча між тим недрукованим не все
було на зразок астрологічної „Во-
боржки“: Федьковичевий букварь та
читанки, напр., не могли діжджатись
видання в Галичині, ні на Буковині,
хоча багато в цих працах було
користного. Нарешті, коли Федько-
вич зовсім пустився береги в своему
приватному житті — його зовсім забу-
ли, його одцурялись і ціліх довгих
десять років поет живе у великому
місті, але сам один, однідюком, осто-
ронь од громади, — пікто не шукав і

не потребував Федьковича* (стор. 515), кажучи словами його біографа. Вуло в цього чоловіка, — пише д. Маковей, — багато завзяття й готово-
сти служити громаді, був і талант, було й розуміння потреб народу, але він з’явився на Буковині „за скоро“, випередивши на четвертину століття
людів, які його могли зрозуміти і
оцінити“ (стор. 446). В письменстві на
Буковині панувала тоді мертвота
ї язичче; в політичному житті — доно-
си, валиднія до російських консуль-
тів та жебрання усюкої „благостині“;
в національному — зрада та румуни-
зація. Досить тільки перечитати той
розділ праці д. Маковея, що говорить про „Сусільне життя на Буковині в роках 1848—1884“ (стор. 242—
315), щоб зрозуміти громадські при-
чини духовного заміноду Федьковича.
Все розбивалося о вакоруалість і темпноту буковинської інтелігенції, яка скорінько потонула в москово-
фільсті* (стор. 445), — завважає д. Маковей, даючи яскраві зразки тієї
темноти. Але досить було кільком жи-
вим людям, щирим народолюбцям,
витягти р. 1884-го Федьковича з його
зажутка та показати йому можли-
вість справді для народу працювати,
щоб вакинув він і свою астрологію
та навернувся до громади, обіцяючи
знов її служити своїм талантом.

Та час позитивної праці для його
вже упізнані тоді без повороту. Не ма-
нули для Федьковича дурно оті довгі
страшні роки самітного життя на
людях і без людей: і сила вже не та
була, і талант виснажився, та й
шкодливі звички все тягли до старого. І останні роки життя Федько-
вичового — це повільне завмірання ко-
лись великого і сміжного таланту, це
агонія, на яку в жахом дивилися ти-
мущі люди. Як народився Федькович
заміноду рано, так і визволення для
його прийшло заміноду вже пізно. То
була вже одна тінь колишнього Федь-
ковича...

В цій особистості на громадському
тлі біографії Федьковича він перестає
бути для нас загадкою й виразно
стає перед нами на цілу свою трагич-
ну постать. „Всі... життєві пригоди і
поступки його: меланхolia, „хлоп-
ське“ життя, піяниця, непосидючість
ї хота до вандрівки, любов до муж-
чин, містичизм і астрологічні занят-
тя — це, певно скажуть лікарі, цілком
звичайні об’яві у ненрастеників, і
Федькович є лише класичним при-
кладом такого хорого“ (стор. 582), —
такий ось останній присуд зробив
біограф поетів. Цьому правда, але
треба ще додати, що громадські об-
ставини тим дуже сприяли цам
рудьчим рисам особистості і зроби-
ли з Федьковича той незвичайний ка-
питал, який з жалем добатав у йому
ще Драгоманов. І коли проти при-
родних рис у поетові вдачі може й
не можна було боротись, то тим біль-
шій жаль пориває на те, що в юл-
ській було силі — на ті громадські
умови, що наближали і піхали Федь-
ковича до безодні, в якій так і не
пощадило йому врятуватися. Наро-
дився він заміноду рано, а рада на
лихо прийшла заміноду пізно...

Сергій Ефремов.

*) „Я б склонний називати якого поета багато
вище стоянки, які були кому мені правду упо-
відати та усе на праву дорогу наводити“. —
пише Федькович в листі до Ганнікевича („Ма-
теріалы“ ст. 84).